

זכרון עולם

האשה
החשובה ודופת
צדקה וחסד

מרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

מאורות
הדף היומי
עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם

איש חי
רב פעלים
רודף צדקה וחסד

משה שניצר
ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

בית המדרש דחסידי סוכטשוב

כולל "סנה משה"
ע"ש הר"ח ח' ר' משה יצחק זיסר ז"ל

בית מדרש
למגידי שיעור "דף היומי"

חתימת סופר 3 תד. 471 ב"ב טל. 03-5775333

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א ♦ לע"נ הר"ר מרדכי קלמן (מוטי) זיסר ב"ר משה יצחק ז"ל

בס"ד, י"ט חשוון תשפ"ג

מסכת נדרים י"ט-כ"ה ♦ כלים ב', ה' - ב', ח'

גליון מס' 1225

השבוע בגליון

♦ מה בדיוק אירע עם הרוצח שהלך עם עולא?
♦ הרשאי אדם להציל עצמו באמצעות גרימת מותו של הנוטה למות?
♦ חיי עולם עדיפים על פני חיי שעה

♦ תולדות אמירת "כל נדרי"
♦ שלילת אמירת "כל נדרי"
♦ עלילות שונאי ישראל
♦ כיצד מועילה הודעה שנדרים לא יחולו?
♦ תקפה של שבועת ישראל בערבות מואב

♦ הנרצח מת זה מכבר

בשורה לקוראי הגליון!

ניתן לקבל את הגליון בדוא"ל מידי שבוע חינם

להצטרפות: meorot@meorot.co.il

דבר העורך

הלוואה של לירה

מעשה מרגש שמור בצקלונם של בני משפחת גרוסמן, צאצאי בעל הליכות ישראל, הגאון רבי ישראל גרוסמן זצ"ל, ראש ישיבת פנסק-קרלין. איש יהודי התגורר במושבה משמר הירדן שבגליל העליון, ור' שלמה לוי גרוסמן שמו, ממייסדיה וממקימה, אשר נפטר לפני שנים רבות. ר' שלמה לוי ז"ל היה דודו של הגאון רבי ישראל זצ"ל. ר' שלמה לוי עלה על הקרקע עם קבוצת חברים, ויחד הם יישבו את ארצנו הקדושה במסירות ובקדושה, תוך הקפדה על חיי תורה ומצוות בדקדוק. כשהיו מצטברות שאלות הלכתיות היה ר' שלמה לוי, הסמכות התורנית של המושב, רותם את סוסו לעגלתו ויוצא לדרך אל הגאון רבי משה קליערס, רבה של טבריה, כדי לטטוח בפניו את השאלות. **המושבה** הוחרבה זה מכבר על ידי הצבא הסורי, במלחמה שהתרחשה בשנת תש"ח, ורק שרידי חורבות בודדים נותרו במקום. ברם, התנהגותו מעוררת ההשתאות של ר' שלמה לוי ז"ל השתמרה מאז ועד היום בארכיון ישן, בו קוטלגו מסמכים מן התקופה ההיא. שנים ארוכות שכבו המסמכים בלא דורש, עד שביום מן הימים הפך מאן-דהוא ונבר בהם ומצא תגלית מרתקת: מסמך לבקשת הלוואה שכתב ר' שלמה לוי.

דף כב/א ופרע ליה בית השחיטה

מה בדיוק אירע עם הרוצח שהלך עם עולא?

בגמרתנו מסופר שעולא עלה מבבל לארץ ישראל ונלוו אליו שני אנשים. במהלך הדרך פרץ וויכוח בין שני האנשים ואחד מהם קם על חבירו ושחטו נפש! לאחר מכן הוא שאל את עולא: הטוב עשיתי? עולא לא ההין להעיר לו כי עבר על איסור רציחה, פן יהרגנו, אלא אמר לו: "אין. ופרע ליה בית השחיטה" - "כן, טוב עשית, וכדאי גם שתעמיק את החתך בגרונו". כשבא עולא לפני רבי יוחנן חשש עולא שמא בדבריו אלה חיזק ידי עוברי עבירה, אך רבי יוחנן הרגיעו: "נפשך הצלת".

מה בדיוק התרחש באותם רגעים? ואילו הלכות ניתן להסיק מגמרא זו?

ובכן, נפתח בפירושו של הרא"ש (נדפס לצד הגמרא) הכותב בקצרה: **"מחמת מורא החזיק ידיו וגם כדי שימהר למות"**.

קריאה ראשונה של דבריו יכולה לעורר רושם כי כוונתו היא שעולא חיזק את ידי הרוצח באמירה "אין", כי חשש לנפשו, ובנוסף לכך יעץ לו: "ופרע ליה בית השחיטה" כדי שהנרצח לא יתבוסס בדמו אלא יזדרז למות. כמובן שהדברים תמוהים ביותר, שהרי על חולה מסוכן שברור כי ימות מחללים שבת כדי שלא יתקצרו חייו אפילו ברגעים ספורים בלבד, וכיצד יתכן שעולא ייעץ להרוג יהודי כדי להקל מייסוריו?

ואכן, כה כוונת דברי הרא"ש: **"מחמת מורא החזיק את ידיו וגם [מחמת המורא אמר לו פרע ליה בית השחיטה] כדי שימהר למות"** (ראה שו"ת ציץ אליעזר חלק י"ד סימן ק"ד). אין, איפוא, לפנינו כל היתר להרוג אדם כדי להקל מייסוריו. אלא מפני שחשש לחייו אמר לו עולא שהוא מסכים עם מעשיו ומאותה סיבה גם אמר לו שיזרז את קיצו.

הרשאי אדם להציל עצמו באמצעות גרימת מותו של הנוטה למות? סוף סוף משמע, כי מפני שעולא חשש לחייו הוא יעץ לבן הבליעל להמשיך במעשהו השפל, אף על פי שבכך הלה יזרז את מיתת האומלל. האם מונח לפנינו מקור שאדם רשאי להציל את חיי עצמו בתמורה לחיי אדם שמיתתו וודאית? כלומר, הן כלל ידוע הוא שאין אדם רשאי להציל את חיי באמצעות הריגת חבירו, כי "מאי חזית דדמא דידך סומק טפיי" [היינו: ההיתר לעבור על איסורי התורה לצורך פיקוח נפש, הוא משום שמן הפסוק (ויקרא יח/ה) "וחי בהם" אנו למדים ש"חביבה נפשן של ישראל לפני המקום יותר מן המצוות" (רש"י שם), ובמקרה זה שההיתר יגרום להריגת נפש אחרת מישראל, אין עילה לכך שיחול]. האם

זעילוי נשמת

הר"ר **אריה דוד** ז"ל

ב"ר משה מאיר הכהן פינק ז"ל נלב"ע כ"ב בחשוון תשס"ה

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

זעילוי נשמת

הר"ר **יוסף דוד לנדאו** ז"ל

ב"ר יעקב שמעון ז"ל נלב"ע כ' בחשוון תשל"ה

תנצב"ה

הונצח ע"י ידידינו הר"ר **אפרים ברנד**
וזוג' מרת **חנה** שיחיו - גבעתיים

לעילוי נשמת

מרת **טובה בורנשטיין** ע"ה ב"ר משה אליעזר ז"ל

נלב"ע כ' בחשוון תשנ"ב **תנצב"ה**

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

במעשה של עולא מונח חידוש עצום שדמך סמוך יותר מדמו של הנוטה למות ומותר ליעץ או להביא להריגתו כדי להציל עצמך? [לא בידיים, אך לגרום לכך].

חיי עולם עדיפים על פני חיי שעה: אכן, לדעת פוסקים רבים עדיפים חיי עולם על פני חיי שעה, ובמקרה שאדם יכול להציל את עצמו באמצעות גרימה להריגת מי שהוגדר "טרופה", אין איסור המונעו מעשות כן [כלומר, באופן שעומדים על הכף "חיי עולם" מול "חיי שעה", אין את סברת הגמרא "מאי חזית", כי יש עדיפות ל"חיי עולם" על פני "חיי שעה"] (תפארת ישראל, סוף יומא, מנחת שלמה חלק ב' סימן פ"ו עמוד רס"ג אות ג', וכע"ז כתב במנחת חינוך רצו-כח, וכן משמע במאירי סנהדרין עב/ב).

הנרצח מת זה מכבר: הדברים הללו מבוססים על ההנחה כי באותה שעה הנרצח עדיין היה חי. ברם, כלל לא בטוח שזו כוונת הרא"ש. בפירושו לגמרתנו כתב המאירי: "ואמר ליה אין פרע ליה בית השחיטה, כאדם שמראה עצמו שמח במה שעשה חבירו ומחזקו שיפליג הדבר לפרסמו, ומכל מקום כבר מת ואין פריעת בית השחיטה עושה בו דבר". כלומר, אותה שעה הנרצח כבר מת, ועולא לא אמר לו שיעמיק את החתך כדי לזרז את מיתתו, אלא כדי להמחיש בפני הרוצח שהוא אינו מתנגד למעשיו.

מעתה, יתכן שזו גם כוונת הרא"ש "שימיהר את מיתתו" - עולא עשה עצמו כביכול חשב שהמת עוד חי והוא מעודד את הרוצח לזרז את מיתתו, אך באמת הלה כבר נפח את נשמתו. אם כי השיטה מקובצת מפרש את גמרתנו, כי הנרצח היה חי באותה שעה ומפני עצמו של עולא הרוצח הנאלח זרז את מיתת הנרצח וככל הנראה זו גם כוונת דברי הרא"ש.

לפנינו, איפוא, מחלוקת ראשונים בפירוש סוגייתנו, שיתכן כי ממנה עולה השלכה הלכתית בעלת משקל עצום.

דף כג/ב יעמוד בראש השנה ויאמר

תולדות אמירת "כל נדרי"

בערב יום הכיפורים עומדים הכל בבית הכנסת ופותחים את היום הקדוש באמירת "כל נדרי", בה, לפי גירסה אחת, אנו מתחרטים על הנדרים ועל השבועות שנדרנו ושנשבוענו במהלך השנה החולפת ומבטלים אותם, ולפי גירסה אחרת אנו מודיעים כי הנדרים והשבועות שנדרנו ושנשבוענו במהלך השנה הבאה - "בטלין ומבטלין, לא שרירין ולא קיימין".

"הרוצה שלא יתקיימו נדרי": אפשרות מסירת מודעה כי נדרים ושבועות עתידיים לא יחולו, מבוארת בגמרתנו: "הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה, יעמוד בראש השנה ויאמר: כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל... ובלבד שלא יהא זכור בשעת הנדר". כלומר, אם בשעת הנדר הוא זוכר שמסר מודעה זו ובכל זאת נדר - הנדר חל. מסירת המודעה מועילה, איפוא, לנדרי ששנה בשעה שלא זכר כי מסר מודעה.

הגמרא נוקטת בלשון "הרוצה... יאמר", ואילו בימינו אמירת "כל נדרי" מושרשת ומוטבעת במחזור התפילה, עד שהפכה לסמל של יום הכיפורים. מתי החל הדבר?

שלילת אמירת "כל נדרי": עיון בתשובות הגאונים מורה כי כבר בזמנם נהגו לומר "כל נדרי" במקומות מסוימים. כך אנו למדים מן הגאונים ששללו בחריפות מנהג זה, כרב עמרם גאון (המנהיג סימן נ"ד) אשר התבטא בחריפות: "שדרו ממתיבתא הקדושה שמנהג שטות הוא לומר כל נדרי". ההתנגדות הגורפת נבעה מן העובדה שבנוסח של אותם הימים רק ביטלו את נדרי השנה החולפת, והם סברו כי אין לכך שחר ואדרבה, בעקבות כך המון העם מזלזל בנדריים ובשבועות, כאילו ניתן לבטלם בהבל פה. התנגדות זו היתה חלק מן המערכה שהובילו גדולי הדור באותה תקופה שלא לעסוק כלל בדיני נדרים ושבועות, ואף לא ללמוד מסכת נדרים [ראה בהרחבה במאמרנו לפתיחת מסכת נדרים]. ואכן בהלכות פסוקות מן הגאונים (סימן קכ"ב) נכרכה אי אמירת כל נדרי באי לימוד מסכת נדרים, הכותב מציין כי אינם לומדים מסכת נדרים בישיבות זה יותר ממאה שנים "ולא ידעינן לאסור ולהתיר נדר ושבועה, ולא נוהגין להתיר לא בראש השנה ולא ביום הכיפורים, אלא שמענו שבשאר ארצות אומרים כל נדרי, אבל אנו לא ראינו ולא שמענו מרבתינו" (דבריו מובאים גם ברא"ש ביומא פרק ח' סימן כ"ח ובטור או"ח סימן תרי"ט). גם רב סעדיה גאון לא כלל את "כל נדרי" בסידורו, אך הוא מעיד כי "תקון רבנן לומר כל נדרי".

לימים תיקן רבינו תם (תוספות ד"ה רבא אמר) את נוסח אמירת "כל נדרי" שלא יבטלו בו נדרי ושבועות השנה החולפת אלא ימסרו בו מודעה כי נדרי ושבועות השנה הבאה בטלים ומבטלים. בשנים שלאחר מכן המנהג לא התפשט אלא בארצות אשכנז, אך לקהילות ספרד הוא חדר רק בסוף ימי הראשונים. החל מדור גרוש ספרד המנהג קנה שביטה בכל מקהלות האשכנזים והספרדים (ראה קובץ בית אהרן וישראל צ"ז עמוד צ"ט).

ואחר הכל עוד לא התברר לנו מי תיקן את המנהג.

"כל נדרי" נתקן על ידי אנשי כנסת הגדולה: ובכן, שיטה מקובצת מביא בשם הר"ף כי "כל נדרי" נתקן על ידי אנשי כנסת הגדולה! הלא הם מאה ועשרים גדולי ישראל שחיו בגלות בבל ובתחילת

במסמך בקשת ההלוואה מתבקש מגיש המסמך לפרט את סכום ההלוואה, ומה מטרתה.

הסכמה ושמעו. ר' שלמה לוי כתב כי הוא זקוק להלוואה על סך לירה אחת.

ומה מטרתה? ובכן, הוא כותב בפשטות, כי בימים עברו, בעוד כוחותיו במתניו, היה מסוגל לנהוג את עגלתו ביד אחת; המושכות היו לפותות בכף ידו האחת ורועות היתה פנויה. עתה משזקן וסב, אין ידיו אמונות על הנהגת העגלה כבעבר והוא זקוק לשתייה כדי לשלוט על בעל החיים.

מה לך ולהלוואת לירה? אין פשוט מזה.

בעודו נוסע בעגלתו, היה מחזיק בידו הפנויה... גמרא! וישוב ולומד. מידי פעם הרים את מבטו אל הדרך ושב ושקע בהוויות אביו ורבה.

נוף בראשית מכל עבר, אוויר צח ורענן, תנובה חקלאית, ציוצי ציפורים, שמש זכה ואווירת התחדשות של יצירה, בנייה ותנופה; בכל אחד מהם לבדו יש כדי להרפות את המחשבה ולהרחיב את הדעת עד כדי אי שימוש בה, ובכולם יחד... מוקף בכל אלה יושב יהודי על עגלתו, מצחו מכווץ והוגה בתורה הקדושה משל עגלתו נושאת כרזה מדברי המדרש (תנחומא, האזינו סימן ג'): "אין העולם מתקיים בלא תורה, שנאמר: אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת", ידו האחת מכוונת את דרכו עלי אדמות וידו האחרת מכוונת את דרכו לגן-עדן.

כשהזדקן כבר לא יכול היה להחזיק את המושכות ביד אחת ונגר ממכריו הציע לו לבנות בעגלתו מעמד מיוחד שיחזיק את הגמרא מול עיניו! על ביצוע המלאכה דרש הנגר לירה, ואילו היה באמתחתו של ר' שלמה לוי לירה אחת, לא היה נזקק לבקשת ההלוואה והסיפור היה נותר ספון בעגלתו.

יהודי של פעם.

ואם נרצה - גם של היום.

לא על העגלה - באוטובוס או ברכבת.

לא בדרך מן הרפת אל האסם - בדרך מן המשרד אל המפעל.

כאן, שם, ובכל מקום.

ותן חלקנו בתורתך.

מה נאה להביא בסמוך לסיפור חייו של ר' שלמה לוי גרוסמן ז"ל את דברי גדולי החסידות על אודות הנאמר במסכת אבות (פרק ג' משנה ז'): "רבי שמעון אומר: המהלך בדרך ושוה, ומפסיק ממשנתו ואומר: מה נאה אילן זה ומה נאה ניר זה, מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו".

מדוע התנהגותו כה חמורה, עד ש"מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו"? הגע עצמך, יהודי מהלך בדרך ולומד תורה - יהודי טוב; לרגע קט הוא מבחין באילן נאה ופוסק מתלמודו כדי לשבח את בוראו - "מתחייב בנפשו"???

אמרו גדולי החסידות: הן עולמנו על כל גלקסיותיו, כוכביו, שמשיו, ירחיו וצבא השמים, כיצד נברא? "הסתכל באורייתא וברא עלמא"! החכמה הטמונה בעולם אינה אלא מעט מזער מן החכמה שבתורתנו הקדושה. ידיעת הקב"ה ואהבתו, התפעלות בן-אנוש והדבקות בהקב"ה, אינן יכולות לקבל ביטוי נאצל ורב יותר מאשר בלימוד התורה. והנה זה המהלך בדרך וכבר הוגה בתורה הקדושה, כדי לומר "מה רבו מעשיך ה'" הרי הוא פוסק מלימודו וזקוק להסתכל על אילן נאה! - "מתחייב בנפשו"...

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעובדה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק. סקפ: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

פנינים

דף כ/א סימן יפה באדם שהוא ביישן

סימן למימוש

ביאר הבן יהודה: על חצוף אומרים "מדחציף כולי האי שמע מינה ממזר הוא". הבושה, איפוא, היא סימן יפה להיותו מיוחס...

דף כב/א כל הכועס

משהו כעס

רבי ישראל הגר, האהבת ישראל מוידניץ זצ"ל, מושל ברוחו היה וזהיר ביותר במידת הכעס. פעם, בעת אפיית מצות, ראה לאחד מבני החבורה מתקצף וכועס על רעהו. כשראה שהרבי הבחין בו, התנצל ואמר: "משהו חמץ חמור ביותר!" (חמץ אסור אפילו במשהו וחמור הוא ביותר). הגיב הרבי: "אולם 'משהו כעס' חמור עוד יותר!"

דף כב/א כל הכועס כל מיני גיהנם שולטין בו

אש לאש

רמז לדבר: "כל אשר יעבור באש תעבירו באש וטהר" (במדבר, מטות). הכעס מתולדות האש הוא, ואין לו תקנה כי אם באש גיהנום... (אזנים לתורה).

דף כב/א ונתן ה' לך שם לב רגז בבבל כתיב

הקדים רפואה למכה

"לב רגז" זוהי מחשבה רעה, וכן כליון עינים ודאבון נפש זו תחתונות, כאמור כאן. מעניין לציין כי הקב"ה הקדים רפואה למכה וריבה תמרים בבבל (עי' פסחים פח/א ורש"י), שעליהם אמרו (בכתובות י/ב) שהם מבטלים מחשבה רעה ותחתונות! (גליוני הש"ס, פסחים, פח/א).

דף כב/א ונתן ה' לך שם לב רגז בבבל כתיב

בארץ - אכילה לשובע

והנה אמרו חז"ל (גיטין ע/א) שאין לאכול ולשתות עד מילוי הכרס אלא יש להשאיר שליש, משום שאדם שבטנו מלאה והוא כועס עלול להסתכן. זהו פירוש הפסוק "ואכלתם לשובע וישבתם לבטח עליה" (ויקרא, בהר). כאשר תשובו בארץ ולא בבבל - לא יהיה לכם חשש שמא תכעסו, וממילא תוכלו לאכול לשובע... (אמירת חכמה, בהר).

דף כב/א ונתן ה' לך שם לב רגז בבבל כתיב... ההוא שעתא לא עברין ירדנא

הרוצח בא מחוץ לארץ

כתב רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל: "והטעם כי במקום קדושה אין הכעס שורה, רק במקום שריית טומאה. ובמקום קדוש אין רוגז וכעס, וכמו למעלה במחנה קדושים נאמר כולם אוהבים כולם ברויים, אין ביניהם שנאה ותחרות וכן למטה במקום קדוש אין כעס. ולכן לב רגז בבבל כתיב... ההוא שעתא לא קעברו הירדן, ופירש הר"ן כי הרבה קדושות לא נתקדשו בו, ולמיעוט קדושה מתרבה הכעס..."

תקופת בית המקדש השני, ביניהם עזרא הסופר ומרדכי הצדיק אשר קבעו את נוסח התפילה, הברכות, ועוד. יש המבקשים להוכיח כי אמירת "כל נדרי" קדמה לתקופת הגאונים שהרי היא מוזכרת כבר בתקופת התנאים - בספר הזהר, ולא פעם אחת, אלא שלש פעמים (ברעיא מהימנא משפטים, פנחס ובתיקונים).

הוכחה נוספת לקדמותו של המנהג התגלתה בכתב יד מפיוט של רבי אליעזר הקליר, שעל אודות זהותו ותקופתו נחלקו הדעות - אם תנא היה או גאון קדמון - ובפיוט שכתב: "קדישתא לצומא רבא" [קדושה ליום הצום הגדול] נכתב: "ניתן היתר נדרים ושבועות ערב יום כיפור לכפר".

"כל נדרי" נתקן בתקופת הגאונים: ברם, היעב"ץ (מטפחת ספרד על זוהר פנחס רנה/א) טוען כי אין כל ספק שאמירת "כל נדרי" נתקנה בתקופה מאוחרת בהרבה. הא ראיה שרב האי גאון, "אחרון הגאונים בזמן, והראשון במעלה", מחה שלא לומר "כל נדרי". אילו תקנה זו היתה קדומה אך הגאונים מצאו שהמון העם יכולים להכשל על ידה, הם לא היו מורים באופן גורף שלא לאמרה אלא היו מתקנים את נוסחה. אכן, רבי שמואל משער אריה, מחשובי רבני מנטובה ותלמיד מקובלי איטליה, כותב (יוסף בחירי עמוד תפ"ב) כי דברי הזהר הללו אינם מופיעים בכל המהדורות ואינם מוסמכים ולפיכך הוא מסיק ש"כל נדרי" תוקן על ידי אחד הגאונים [ואף שהוזכר הדבר בפיוט "הקליר", הדעה היותר רווחת היא שזמנו הוא יותר ממאה שנה לאחר חתימת התלמוד. ראה ספר עידן התלמוד ועוד].

מעניין לציין, כי רב האי גאון, שהתנגד גם הוא לנוסח אמירת כל נדרי המבטל נדרים ושבועות מן השנה החולפת, תיקן נוסח אחר ברוח הנוסח המקורי, שעיקרו בקשת סליחה ומחילה מהקב"ה על שבועות ונדריים שנערכו במהלך השנה החולפת, ולנוסח זה הסכימו הגאונים (שבלי הלסט סימן שי"ז בשם תשובות הגאונים): "ניבעי רחמי מן קדם מרי שמיא דלישרי לן, דלישבוק לן, נדרנא לא נדר למיחייר עליהו, איסרנא לא אסרי למיחטא בהו, ושבועתא לא שבועי למילקי בדילהו".

למעשה ברוב הקהילות האשכנזיות נהגו כרבינו תם, למסור מודעה מכאן ולעתיד, וברוב ארצות ספרד נהגו כנוסח הנהוג מקדמת דנא - לבטל נדרים ושבועות מן השנה החולפת. במחזורים בני ימינו בדרך כלל שולבו שתי הנוסחאות, "מיום כיפורים שעבר עד יום כיפורים זה, ומיום כיפורים זה עד יום כיפורים הבא עלינו" (ראה חיי אדם כלל קמ"ד סעיף כ, וש"ת הרדב"ז חלק ד' סימן ל"ד ופוסקים נוספים שנקטו כן).

עלילות שונאי ישראל: במחזורים רבים מופיעה הבהרה כי "כל נדרי" אינו מתייחס ל"שבועות שנשבוענו לממשלה ובמקומות המשפט". הבהרה זו נכפתה בשנת תרי"ב על ידי השלטון הרוסי, לאחר ששונאי ישראל העלילו כי באמצעות "כל נדרי" היהודים יתחמקו מכל התחייבויותיהם. שנים רבות לפני כן כבר טען כך המשומד שהתווכח עם רבינו יחיאל מפאריס בוויכוח הנודע, ורבינו יחיאל השיב לו כי רק נדרים ושבועות שאדם עורך כלפי עצמו כלולים ב"כל נדרי", ולא נדרים ושבועות שאדם מתחייב בהם לאחרים.

דף כג/ב יעמוד בראש השנה ויאמר

כיצד מועילה הודעה שנדרים לא יחולו?

במאמר הקודם התוודענו לדברי גמרתנו: "הרוצה שלא יתקיימו נדריו כל השנה, יעמוד בראש השנה ויאמר: כל נדר שאני עתיד לידור יהא בטל, ובלבד שיהא זכור בעת הנדר". באמירה זו אדם מבטל כל נדר ושבועה שיתחייב בהם במהלך השנה הקרובה, ובתנאי שבשעת הנדר או השבועה לא יזכור כי כך הודיע. אם זכר ובכל זאת נדר או נשבע, הרי הוא מבטל בכך את הודעתו הקודמת. מה פשר הודעה זו? לכאורה, טעמו של ביטול זה אינו מובן כלל! אמנם מצאנו "מסירת מודעה" במתנה ובגט ועוד, שאדם מוסר הודעה כי מתנה שיתן לחבירו או גט שיתן לאשתו לא יחול, אך זאת בתנאי שבשעת הענקת המתנה או מסירת הגט הוא זכר את הודעתו, וכל נתינתם היתה על דעת כך שלא יחול. ואילו בנדרים אנו מתוודעים לתהליך הפוך: מסירת ההודעה שהנדרים לא יחולו מועילה אם בשעה שנדר לא זכר שהודיע כי לא ינדר.

מהו, איפוא, ייחודם של דיני נדרים ושבועות?

תמיהה זו מתחדדת לאור ההסבר המשתמע מדברי הראשונים והפוסקים, כי הודעה וגילוי דעת זה מועילים מדין "טעות". כלומר, באמצעותם מתברר כי נדרו ושבועתו היו בטעות, כי אם בשעת הנדר או בשעת השבועה היה זכור את הודעתו - לא היה נודר. מעתה, אדרבה, הבה נחיל אפשרות זו גם על מקח וממכר וכל חלויות למיניהן מתוך טענה כי מקח טעות הוא, או קידושי טעות וכדומה, כי אילו היה זכור את הודעתו בעת שעשאה - לא היה עושה!

"מודעה" - התרת נדרים! ובכן, האחרונים מוכיחים כי תקפם של המודעה וגילוי הדעת הוא משום שהם נחשבים להתרת נדרים! שהנה, בדיני נדרים ושבועה חידשה התורה דין מיוחד - "התרה"; חכם יכול להתיר נדר ושבועה על ידי "פתח" וחרטה.

יסוד דין זה הוא שבמקום שיש "פתח" או "חרטה דמעיקרא" נחשב הנדר כמעין טעות ולפיכך החכם יכול לבטלו. זאת - לאחר הנדר, אך לפני הנדר יכול אדם לעשות לעצמו התרת נדרים אם

יש בנדר מקצת טעות, כלומר, אם בשעת הנדר היה זוכר כי מסר מודעה שאינו רוצה שנדריו יחולו, הן לא היה נודר, משכך, הנדר נידור בטעות ולכן אפשר להתירו מלכתחילה (חידושי הגר"ש שקופ סימן י"ז).

עיקר ביטול הנדר - חרסת הנודר: הגאון רבי שלמה זלמן אוירבעאך זצ"ל (הליכות שלמה, יו"כ מ"ט שפ"ד) הוסיף וביאר, כי למעשה עיקר ביטול נדר נעשה באמצעות חרסת הנודר, אך גזירת הכתוב היא שחרטה זו לא תעשה בדרך זלזול ולכן קבעה התורה כי רק חכם יתיר את הנדר. כך משמע גם מלשון הזהב של הרמב"ם (הלכות שבועות פרק ו' הלכה ב'): "שזה הכתוב לא יחל דברו - שלא יחלל הוא בעצמו דרך קלות ראש בשאט נפש, כענין שנאמר 'וחללת את שם אלוהיך', אבל אם ניחם וחזר בו, חכם מתיר לו". לפיכך אם בשעה שנדר כבר קיימת החלטה קודמת של הנודר שאין כוונתו לנדר, הדבר מועיל להתרת הנדר.

הסבר זה מוכח גם מדברי הגמרא (לקמן עה"ב) האומרת, כי אם אדם יכול למסור מודעה לביטול נדריו העתידיים, על אחת כמה וכמה שיכול הוא להפר את נדרי אשתו לפני שתדירם ולמסור מודעה כי הנדרים שהיא תידור בעתיד - בטלים. מה ענין זה לזה? על כרחך שמסירת המודעה היא כהתרת נדרים וכפי שיכול להתיר את נדריו מבעוד מועד כך יכול להתיר את נדרי אשתו מבעוד מועד.

רבני בית מדרשנו מציינים כי לאור דברי הרמב"ם הנזכרים לעיל, שעיקר התרת נדרים הוא שלא יחללם דרך קלות ראש, מובן היטב מדוע תקנו לומר "כל נדרי" דווקא בפתיחת היום הקדוש, כי התרת נדרים יש לעשות בכבוד ראש ומתוך חרטה כנה, ואין רגע מתאים יותר ל"כל נדרי".

דף כה/א שלא על דעתכם אני משביע אתכם אלא על דעתי ועל דעת המקום

תקפה של שבועת ישראל בערבות מואב

בגמרתנו אנו למדים על השבועה שמשה רבינו ע"ה השביע את בני ישראל בערבות מואב, לפני כניסתם לארץ ישראל. בשבועה זו השביעם ואת הדורות הבאים אחריהם, לקיים את התורה ואת המצוות לדורות עולם. מעמד זה הוא בית היוצר למשפט הנשנה וחוזר בפי חז"ל: "מושבע ועומד מהר סיני" - כל יהודי מושבע לקיים את התורה ואת המצוות שקיבלנו בהר סיני.

לדעת הש"ך (י"ד סימן קי"ט סעיף ח' ס"ק כ"א) והט"ז (שם ס"ק י') לשבועה זו השלכה הלכתית נכבדה. הלכה ידועה היא, כפי שפוסק ה"שולחן ערוך": "החשוד על הדבר אינו נאמן עליו אפילו בשבועה". כלומר, אדם החשוד לעבור על איסור, אינו נאמן לכל עדות לגבי איסור זה, ואפילו נשבע עליו [כגון: אדם החשוד לאכול נבלות, אינו נאמן להעיד שבשר זה כשר, מפני ש"כל החשוד על הדבר אינו כשר להעיד עליו", וי"א אם ישבע שהבשר כשר - אינו נאמן]. טעם הדבר, לפי שהוא כבר מושבע ועומד מהר סיני שלא לעבור על איסורי התורה, ואם בשבועה זו זלזל ועבר על האיסור, אין כל סיבה שנאמינו עתה כאשר הוא נשבע.

ה"חזון איש" זצ"ל (ליקוטים לחו"מ סימן ו' אות ב') מציב טענה כבירה כנגד סברתם. לכאורה, אם זו הסיבה לכך שאינו נאמן לגבי איסור זה אפילו כשהוא נשבע, היה צריך להיות שכל יהודי שעבר על איסור, יהא אשר יהא, שוב אינו נאמן לעדות, ואילו ה"שולחן ערוך" (חו"מ סימן צ"ב) פוסק כי רק העובר על עבירה שיש בה מלקות נפסל לשבועה. ואילו לפי דבריהם, כל יהודי העובר על איסור - עובר על שבועה, וזה איסור שיש בו מלקות! זאת ועוד, לפי שיטתם, מדוע העובר על כל איסור אינו לוקה על עצם העובדה שהפר את שבועתו?!

לפיכך הוא מסיק כי לשון חז"ל "מושבע ועומד מהר סיני" אינה מכוונת לשבועה ממש, אלא שהכל "מוזהרים ועומדים מהר סיני", אך לא בשבועה ממש.

מעתה, מדוע פסק ה"שולחן ערוך" כי החשוד לעבור על איסור מסויים אינו נאמן בנושא זה אפילו בשבועה? ובכן, הוא מסביר את הדברים באופן הבא: תורתנו הקדושה קבעה כי יש להאמין לעד המוסר עדות, זאת בתנאי שהוא נאמן על עדותו. כאשר העד נשבע שעדותו נאמנה, אין זו תוספת נאמנות אלא 'הוכחה', כלומר: מאחר שאדם אינו נשבע לשקר, הרי לנו הוכחה שהוא דובר אמת. ברם, אם העומד לפנינו חשוד לעבור על איסור זה ולפיכך אינו נאמן על עדותו, מה תועיל לנו שבועתו? הרי התורה קבעה כי כדי לקבוע את המציאות יש לעשות זאת על ידי **שמאמינים** לעד! ישבע עד זה מאה פעמים ואחת, יוכיח שהוא צודק, אך להאמין לו אי אפשר...

בכך הוא מבאר את האמור (בסוטה מד/ב) שאם נמצא הרוג סמוך לספר, אין מביאים עגלה ערופה, כי חזקה שהרוצח, שודאי הוא בעל "לב רגז" בא מחוץ לארץ, ואין טעם להביא עגלה ערופה על העיר הקרובה שמארץ ישראל (יערות דבש, דרוש א).

דף כב/ב כעס בחיך כסילים ינוח

סחורה זמינה...

ביאר המגיד מדובנא: בנוהג שבעולם סחורה שרבים קונים מונחת סמוך למוכר, ושאינה נדרשת אלא לעיתים רחוקות - במדף רחוק וגבוה. **אף** החכם זקוק לכעס, אולם הוא מונח אצלו במקום מרוחק, אצל הכסילים - הכעס נח בחיכם, שכן הם זקוקים לו תדיר... (אהל יעקב).

דף כב/ב פותחין בחרטה ונזקקין לאלקי ישראל

דרך התשובה

ביאר "שארית הפליטה" דרך רמז: התשובה על חטאים מצידנו היא חרטה. זוהי הפתיחה בלבד - "פותחין בחרטה". כדי שהתשובה תהא שלימה יש להזדקק לאלוקי ישראל ולחלות פניו על כך... (ליקוטי בתר לקוטי).

דף כב/א הנודר כאילו בנה במה

קיום דברי התורה

רבי נתן אומר כי "הנודר - כאילו בנה במה". **עד** הקמת בית המקדש היו תקופות שכל אחד היה רשאי להקריב קרבנות על מזבח שבנה בחצרו או בכל מקום. לאחר מכן נאסר הדבר לחלוטין, ומקום הקרבת הקרבנות הוא בבית המקדש בלבד. **את** הדמיון בין הנודר לבין הבונה במה מסביר הר"ן, כי שניהם רוצים להוסיף קדושה, זה באמצעות כך שאוסר על עצמו דבר מותר וזה על ידי הקרבת קרבן, אך שניהם חוטאים לאמת, כי רצון התורה שנקיים את שכתוב בה ורק את שכתוב בה.

דף כב/ב רשע כגובה אפו בל ידרוש

האף והכעס

מדוע הפסוק מכנה "גובה אפו" את מידת הכעס? **תשובה** לדבר ניתן למצוא בדברי רש"י (שמות טו/ח) המסביר כי כעס מכונה "חרון", לפי שבשעה שאדם כועס נפלטת רוח מנחיריו ונשימתו מתקצרת.

דף כה/א שקולה מצות ציצית כנגד כל מצות שבתורה

"נושא חותם אדוניו"

גדולי המפרשים ("חינוך" מצווה שפ"ו, ספורנו ו"אור החיים" במדבר טו/לט) מסבירים כי הציצית היא תזכורת לאדם שעליו למלא את יעודו בעולם הזה: "ואין דבר בעולם יותר טוב לזיכרון כמו נושא חותם אדוניו קבוע בכסותו אשר יכסה בה תמיד, ועיניו ולבו עליו כל היום. וזהו שנאמר בו בכתוב 'וזכרתם את כל מצוותי'".

כשיביט אדם בציציתו יזכור שאינו בן חורין לעשות כחפצו במאכלו, במלבושו, בדיבורו ובכל מעשיו, אלא יזכר שקיבלו ישראל על עצמם באלה ובשבועה לקיים את כל המצוות.

לעילוי נשמת

הר"ר **יעקב לנגה** ז"ל

ב"ר מרדכי ז"ל

נלב"ע כ"ד חשוון תשפ"א

תנצב"ה

לעילוי נשמת

הר"ר **מאיר וסרצ'וב** ז"ל ב"ר אברהם ז"ל

נלב"ע כ' בחשוון תשל"ט **תנצב"ה**

הנוצח ע"י המשפחה שיחי

נר ה'
נשמת
אדם